

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Кафедра права, філософії та політології

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

ПОГОДЖЕНО

Протокол № 1 від 25 серпня 2023 р.

Завідувач кафедри
проф. Чорний О.О.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МЕТОДОЛОГІЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Галузь знань – 05 - Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність – 052 – Політологія

Освітній ступінь – бакалавр

Форма навчання – денна/заочна

Форма підсумкового контролю - екзамен

2023 – 2024 навчальний рік

Робоча програма „Методологія соціологічних досліджень” для студентів галузі знань 05 соціальні та поведінкові науки, спеціальність 052 політологія; освітній ступінь бакалавр. – 2023.

Розробник: Голець В.В., доцент кафедри права, філософії та політології,
кандидат історичних наук, доцент
Мова навчання – українська.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри права, філософії та політології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол №1 від 25 серпня 2023 р.

Завідувач кафедри _____ професор, д.ф.н Олександр ЧОРНИЙ

1.ОПИС ТА ПРЕДМЕТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.

Найменування показників	Обсяг навчальної дисципліни (денна форма)	Обсяг навчальної дисципліни (заочна форма)
Статус навчальної дисципліни Вибіркова Рік підготовки: III Семестри: 6 Кількість кредитів ECTS: 3	Загальна кількість годин: 90 Шифр та назва спеціальності: 052 «Політологія» Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки Лекції <i>теоретична підготовка</i>): 16 Практичні: 14 Самостійна робота: 60 Вид контролю: екзамен	Загальна кількість годин: 90 Шифр та назва спеціальності: 052 «Політологія» Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки Лекції (<i>теоретична підготовка</i>): 10 Практичні: 6 Самостійна робота: 74 Вид контролю: екзамен

Мета і завдання навчальної дисципліни “Методологія соціологічних досліджень” полягає в ознайомленні студентів з основними логіко-методологічними принципами соціологічного дослідження як виду соціального наукового пізнання, в засвоєнні ними понятійного апарату процесу соціологічного дослідження. Мета - системна глибока підготовка студентів соціологів, яка передбачає не тільки засвоєння теоретичного матеріалу щодо соціологічних методів збору емпіричної інформації, її обробки та інтерпретації, але й формування навичок і вмінь в цій галузі соціології.

Завдання:

- формування уявлень про теоретико-методологічні основи соціологічного дослідження,
- знання і вміння у сфері методики збору первинної соціологічної інформації,
- знання та вміння обробки і інтерпретації даних.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- основні парадигми соціологічного знання;
- дослідницькі стратегії соціологічного дослідження;
- види соціологічних досліджень;
- структуру програми соціологічного дослідження;
- етичні засади роботи соціолога;
- організаційні основи роботи соціолога;
- методи збору соціологічної інформації;
- методи обробки і аналізу даних соціологічного дослідження;
- методи інтерпретації даних соціологічного дослідження;
- особливості проведення соціологічних досліджень в різних сферах суспільного життя.

вміти:

- скласти програму соціологічного дослідження;
- розробити анкету для соціологічного дослідження;
- розрахувати елементарну вибірку для проведення соціологічного дослідження;
- провести стандартизоване або глибинне інтерв'ю;
- інтерпретувати результати дослідження;

- підготувати експрес-звіт соціологічного дослідження.

Очікувані результати навчання:

Загальні компетентності:

ЗК01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК03. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК05. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

Спеціальні компетентності:

СК01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СК07. Здатність застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.

СК08. Здатність конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.

СК09. Здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень для фахівців та нефаківців.

Програмні результати навчання:

РНО3. Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності.

РНО4. Мати навички професійної комунікації.

РНО5. Вміти використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.

РНО8. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

РН11. Застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

РН14. Застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.

РН15. Конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.

РН16. Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Тематичний план

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						Заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи соціологічного дослідження													
Тема 1. Парадигми, теорії і системи понять в соціологічному дослідженні.	10	2	2			6							
Тема 2. Дослідницькі та методологічні стратегії в соціології.	6					6							
Тема 3. Види соціологічних досліджень.	8	2				6							
Тема 4. Програма соціологічного дослідження. Методологічна частина.	8	2				6							
Тема 5. Програма соціологічного дослідження. Методична частина.	8	2	2			4							
Тема 6. Вибірковий метод у соціології.	6	2				4							
Тема 7. Організаційні і етичні питання соціологічного дослідження.	6	2				4							
Разом за змістовим модулем 1	52	12	6			36							
Змістовий модуль 2. Методика і техніка збору соціологічної інформації													
Тема 8. Методи	6	2				4							

соціологічного дослідження: загальна характеристика, теоретичні і загальнонаукові методи.											
Тема 9. Метод опитування у соціологічних дослідженнях.	6		2			4					
Тема 10. Контент-аналіз.	5	1				4					
Тема 11. Глибинне інтерв'ю	7	1	2			4					
Тема 12. Фокус-група	8	2	2			4					
Тема 13. Біографічні методи	6		2			4					
Тема 14. Інтернет-опитування	6		2			4					
Тема 15. Спеціальні і специфічні методи соціологічних досліджень	4					4					
Разом за змістовим модулем 2	48	6	10			32					
Змістовий модуль 3. Обробка і інтерпретація даних.											
Тема 16. Методи обробки і аналізу даних.	6	2				4					
Тема 17. Вимірювання в соціології.	4					4					
Тема 18. Критерії якості соціологічних даних	6					6					
Тема 19. Узагальнення і інтерпретація даних. Підготовка звіту.	6		2			4					
Разом за змістовим модулем 3	22	2	2			12					
Усього годин	120	20	16			84					

3. КОРОТКИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний модуль 1 Теоретико-методологічні основи соціологічного дослідження

Тема 1. Парадигми, теорії і системи понять в соціологічному дослідженні. Структура соціологічного знання.

Проблеми теорії та методології соціологічного дослідження. Соціологія як наука. Рівні соціологічної теорії. Методологічні принципи соціологічної теорії. Методологія як логіка наукового пізнання. Поняття соціального факту, соціального явища. Проблема достовірності соціологічного знання і його обґрунтованості. Методи соціологічного дослідження. Техніка соціологічного дослідження, методика, процедура. Етапи соціологічного дослідження. Методологія, її рівні і функції у здійсненні та організації соціологічного пізнання. Поняття методології. Рівні методології: філософський, загальнонауковий, соціально -науковий. Функції методології: аналітична, критична, конструктивна. Види методологічного аналізу: аналіз принципів пізнання, онтологічні проблеми соціологічного пізнання, аналіз теоретичних і емпіричних аспектів пізнання, аналіз понять, проблем, теорій. Логіка наукового дослідження. Історичний та систематичний підходи. Структурно-функціональний, системно-генетичний та системно-діяльнісний підходи. Методи наукового пізнання: загальні, спеціальні, логіко-аналітичні, візуальні, експериментально-ігрові. Соціальна дійсність та соціологічне пізнання. Соціальна дійсність як специфічний об'єкт соціологічного пізнання. Специфіка соціальних законів та детермінізму. Форми пізнання соціальної дійсності: позанаукова, наукова, ненаукова. Структура соціологічного пізнання соціальної дійсності. Теорія як метод у соціологічному дослідженні. Теоретичне та емпіричне пізнання. Особливості емпіричного рівня соціологічного знання. Теоретична, емпірична, фундаментальна, прикладна соціологія.

Тема 2. Дослідницькі та методологічні стратегії в соціології.

Основні стратегії в соціології. Стратегія наукового пошуку. Комплексні стратегії соціологічного дослідження. Кількісні і якісні стратегії соціологічного дослідження: порівняльна характеристика. Основні онтологічні орієнтації в соціології (соціологічний реалізм та номіналізм). Основні методологічні схеми в соціології. Роль методу в соціологічному пізнанні. Проблема вибору дослідницької стратегії.

Тема 3. Види соціологічних досліджень.

Види соціологічних досліджень, їх специфіка, принципи проведення і можливості. Типи соціологічних досліджень: за метою (теоретичні, емпіричні); за способом забезпечення репрезентативності (суцільне, монографічне, вибіркове); за масштабом дослідження (міжнародне, загальнонаціональне, регіональне, галузеве, локальне); за глибиною вивчення (розвідувальні, аналітичні, описові); за частотою проведення (повторне, разове, моніторингове). Особливості організації соціологічного дослідження. Специфіка методики та етапів розгортання прикладного соціологічного дослідження. Можливості соціологічного дослідження.

Тема 4. Програма соціологічного дослідження. Методологічна частина.

Програма конкретного соціологічного дослідження. Поняття програми соціологічного дослідження. Структура програми. Методологічна частина програми. Постановка проблеми: дві сторони - гносеологічна та предметна. Поняття проблемної ситуації. Рівні виявлення соціальних проблем. Вимоги до висування проблем. Поняття предмета та об'єкта соціологічного дослідження. Мета соціологічного дослідження: теоретичні й прикладні. Завдання соціологічного дослідження: основні і не основні. Інтерпретація основних понять - логічний аналіз, всебічне пояснювання їх змісту і структури. Емпірична інтерпретація понять. Операціональні поняття. Етапи інтерпретації. Попередній системний аналіз предмета і об'єкта дослідження як цілості: як елемент більш широкої соціальної системи; як структурну одиницю, яка включає взаємодіючі елементи. Схема розглядання факторів, що впливають на предмет: загальні та специфічні;

прямі та опосередковані; об'єктивні й суб'єктивні. Формулювання гіпотез. Поняття наукової гіпотези. Види гіпотез, умови їх побудови. Перевірка гіпотез. Взаємозв'язок методологічного та процедурного розділів програми соціологічного дослідження.

Тема 5. Програма соціологічного дослідження. Методична частина.

Загальна характеристика методів і інструментів дослідження. Розробка анкети. Цільова група. Проблема широти респондентів. Робочий план дослідження. Учасники дослідження. Вимоги до учасників дослідження. Інструктаж учасникам дослідження. Питання обробки результатів. Робота із замовником.

Тема 6. Вибірковий метод у соціології.

Вибірковий метод: основні поняття, сутність вибіркового методу. Типи відбору і види вибірки. Проблема надійності і репрезентативності. Поняття помилки вибірки. Типологія вибірки. Типи вірогідних вибірок. Особливості застосування цільової вибірки. Види цільової вибірки. Квотна вибірка. Параметри квот.

Тема 7. Організаційні та етичні питання соціологічного дослідження.

Організаційні проблеми соціологічних досліджень. Поняття нормативності в організації соціологічних досліджень. Два класи нормативів: нормативи, які регламентують стратегію планування і здійснення дослідницької діяльності та нормативи, які регламентують тактику чи конкретні операції соціологів по збору даних. Функцій та роль учасників соціологічного дослідження, етичні норми їх взаємовідносин. Психологія взаємодії соціолога та респондента. Сприйняття дослідження та мотивація участі респондента у дослідженні. Поняття постійної мережі інтерв'юерів, організація цієї мережі. Набір інтерв'юерів. Вимоги до знань та вмінь інтерв'юерів. Етика інтерв'юера. Поняття польової соціологічної лабораторії і проблеми організації її роботи. Етапи діяльності лабораторії. Діяльність бригадира, його задачі. Підготовка інструкцій до польових документів. Мобілізація виконавців та контроль за діяльністю. Етичний кодекс соціолога.

Тема 8. Методи соціологічного дослідження: загальна характеристика, теоретичні і загальнонаукові методи.

Загальна характеристика методів дослідження. Загальнонаукові методи. Аксиоматичний метод. Дедуктивний і індуктивний методи. Ідеографічний і номотетичний методи. Порівняльно-історичний метод. Теоретичні методи. Методи Бекона, Дюркгейма, Вебера, Бурдьє, Бергера-Лукмана.

Тема 9. Метод опитування у соціологічних дослідженнях.

Опитування як метод збору емпіричних даних. Види опитування. Роль і значення методу опитування в соціологічних дослідженнях. Пізнавальні можливості опитування, два класи пізнавальних завдань. Співвідношення опитування з іншими методами збирання даних. Два класи опитувальних методів: опитування та інтерв'ю. Поняття інтерв'ю, його види. Вимоги до інтерв'юера. Опитування за анкетною, види анкетного опитування. Поняття анкети, структура анкети. Надійність інформації, одержаної методом опитування. Характер планованої інформації: статус опитуваного; інформація подій; мотиваційні питання. Питання як інструмент одержування даних. Поняття закритого, відкритого питання. Логічні вимоги до конструкції питання, його логічна структура. Логічні помилки. Проблема тих, хто не відповів. Обов'язкова інтерпретація відсутності відповідей у двох напрямках: методична якість питання; рівень компетентності та інформованості респондента. Позначення області пошуку відповіді. Логічні помилки. Види опитування. Групове опитування, його специфіка та позитивна якість. Вимоги до соціолога по проведенню групового опитування. Недоліки групового опитування. Поштове опитування, специфіка та позитивна якість. Недоліки. Проблема повернення анкет. Документація поштового опитування. Соціометричне опитування, його специфіка. Процедура телефонного опитування. Недоліки та позитивні сторони.

Тема 10. Контент-аналіз.

Метод аналізу документальних джерел. Поняття документальної інформації у

соціології, види документів. Проблема вірогідності документальної інформації. Правила визначення рівня вірогідності даних. Методи аналізу документальних джерел: традиційний та формалізований (контент-аналіз). Суть традиційних методів. Суть контент-аналізу, його основні процедури. Призначення методу. Два підходи до контент-аналізу. Поняття «сислової одиниці» і «одиниці рахування». Надійність інформації, одержаної методом контент-аналізу.

Тема 11. Глибинне інтерв'ю.

Типи інтерв'ю в соціальних дослідженнях. Методика і техніка інтерв'ювання. Розробка сценарію інтерв'ю. Принципи фокусування інтерв'ю. Виготовлення транскрипту. Обробка текстів інтерв'ю.

Тема 12. Фокус-група.

Виникнення методу групових інтерв'ю. Фокус-групи в контексті методів емпіричної соціології. Загальні принципи формування груп. Вимоги до модератора. Сценарій фокус-групи. Управління груповим процесом. Організаційна структура проведення фокус-груп.

Тема 13. Біографічні методи.

Сутність біографічного метода. Збір і обробка біографічних даних. Сутність і призначення характеристики в системі біографічних методів. Аксіо-біографічний метод. Наративне інтерв'ю в біографічних дослідженнях. Концепції наративного

Тема 14. Інтернет-опитування.

Виникнення Інтернет-опитувань. Переваги і обмеження Інтернет-опитувань. Проблеми участі і рекрутування в Інтернет-опитуваннях. Контроль адресності і якості респондентів. Динаміка Інтернет-аудиторії. Інтернет-панелі. Дослідження в соціальних мережах.

Тема 15. Спеціальні і специфічні методи соціологічних досліджень.

Проективні методика. Метод незакінчених речень. Соціометрія. Методи прогнозного дослідження. Соціальне картографування. Соціографічний метод. Метод колизій. Метод коллажа. Case Study.

Метод мозкового штурму. Метод символічного простору. Метод Делфі. Сценарний метод. Семантичний диференціал. ДСМ-метод. Метод репертуарних решіток. Action Research.

Змістовий модуль 3. Обробка і інтерпретація даних

Тема 16. Методи обробки і аналізу даних.

Перевірка статистичних гіпотез. Мережевий аналіз. Дискурс -аналіз. Вторинний аналіз даних. Інтелектуальний аналіз даних. Соціологічна діагностика. Види математичного аналізу: каузальний, типологічний, факторний, кластерний, дисперсійний, кореляційний, регресійний, багатовимірний аналіз.

Тема 17. Вимірювання в соціології.

Теорія вимірювань. Шкали і види шкал. Психологічні тести. Ранжирування. Показники. Індикатори. Індокси. Змінні. Одномірні ознаки.

Тема 18. Критерії якості соціологічних даних.

Науковість. Валідність. Надійність. Релевантність. Стійкість. Репрезента-тивність. Триангуляція. Методичний експеримент.

Тема 19. Узагальнення і інтерпретація даних. Підготовка звіту.

Загальні вимоги. Матриця даних. Статистичні групування. Опис і пояснення. Візуалізація даних (таблиця, малюнок, схема, діаграма, графік, фотографія). Соціальний тип. Моделювання. Інформаційні технології. Коефіцієнти. Звіт соціологічного дослідження. Бази даних. Архіви даних.

4. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль I. Соціологічне дослідження як вид соціально-наукового пізнання

Модуль I. Методологія соціально-наукового пізнання.

Тема 1. Зміст методології соціального пізнання

1. Сутність і види методології соціального пізнання.

Метод як сукупність конкретних прийомів і способів пізнання, перетворення або оцінки дійсності. Поняття гносеометодології, аксіометодології, праксеметодології. Класифікація видів методології. Взаємоз'язок методології та світогляду. Світогляд як джерело методології. Функції світогляду. Методологія – як найактивніша частина світу. Особливості методології соціального пізнання. Роль суб'єкту в процесі соціального пізнання. Поняття об'єктноцентричності та суб'єктноцентричної моделі соціального пізнання. Ірраціональність соціального пізнання і його методології. Категоріальний апарат методології. Компоненти структури методології соціального пізнання. Роль і функції методології соціального пізнання.

2. Методологічні принципи соціального пізнання.

Поняття принципу пізнання. Залежність використання принципів пізнання від НТР. Залежність методологічних принципів пізнання від особливостей соціальних об'єктів, процедур, актів і технологій соціального пізнання. Функції методологічних принципів в процесі соціального пізнання. Зміст основних принципів соціального пізнання: об'єктивності, розвитку, матеріалізму, ідеалізму, системності, комплексності, синергізму.

3. Методологічна роль соціальних теорій.

Поняття соціологічних теорій та її функції об'єктів як система основних ідей або форма наукового знання. Відмінні риси соціологічної теорії від інших форм знання. Взаємозв'язок соціологічної теорії та метатеорії. Мета соціологія різноманітність наукових підходів до вивчення соціальної реальності. Відмінні риси соціологічної теорії від соціологічної парадигми. Методологічне значення використання соціологією парадигми. Методологічна функція соціологічних теорій.

4. Методологія системного підходу в соціальному пізнанні.

Генезис і еволюція системного підходу: А. Богданов, Л. Берталанфі, М. Месаровіч, У. Ешбі, П. Анохін, В. Афанасьєв, В. Глушков, В. Кузьмін, Ю. Марков. Сутність терміну «система». Системологія як наука про системи. Фундаментальні поняття системології: цілі, властивості, зв'язок, гомеостаз, функція, мета система, інтеграція. Характеристика внутрішньої будови соціальної системи. Сутність понять «склад системи», «організація системи», «структура системи». Зовнішні та внутрішні функції систем та їх характеристика. Види системного аналізу: структурний, функціональний, чинний, генетичний, часовий та їх зміст.

Змістовий модуль II. Програмування соціологічного дослідження

Тема 2. Структура та функції програми в соціологічному дослідженні.

1. Етапи та процедури соціологічного дослідження.

Програма соціологічного дослідження – головний документ, який включає в себе передумови наукового пошуку. Програма як організаційна підстава дослідження. Головні типи соціологічного дослідження (теоретично-прикладне та прикладне). Специфіка побудови програми залежно від її типу. Розділи програми. Внутрішня та зовнішня функції програми.

2. Проблема, об'єкт та предмет дослідження.

Формулювання проблеми – вихідний пункт розробки програми. Теоретичні та прикладні проблеми. Головні вимоги до розгортання проблеми дослідження. Об'єкт та предмет

дослідження, їх призначення. Вимоги до об'єкта дослідження. Об'єкт дослідження та одиниці спостереження. Поняття типологізації.

3. Цілі, завдання та гіпотези дослідження.

Висунення цілей дослідження як орієнтація на його кінцевий результат. Теоретично-прикладні та практичні цілі дослідження. Завдання дослідження. Послідовне висунення програмних завдань залежно від головної мети дослідження. Методичні завдання. Гіпотеза – головний методологічний інструмент соціологічного дослідження. Джерело формулювання гіпотези. Логічна структура гіпотези та принципи її побудови. Типи гіпотез у соціологічному дослідженні. Гіпотеза головна та гіпотези-наслідки. Описові та пояснювальні гіпотези. Обґрунтування та можливість емпіричної перевірки гіпотез. Залежність типу соціологічного дослідження від гіпотези. Загальні вимоги до гіпотези.

4. Інтерпретація та операціоналізація основних понять дослідження.

Виокремлення головних понять дослідження. Інтерпретація понять як процедура їх пояснення, уточнення їх змісту, який складає концептуальну схему дослідження. Види інтерпретації головних понять (теоретична, емпірична, операційна). Сутність інтерпретації, головні процедури. Нормативні вимоги до процедур інтерпретації. Попередній системний аналіз об'єкта дослідження.

Тема 3. Первинне вимірювання соціологічних характеристик.

1. Пошук та конструювання еталону вимірювання.

Перевірка процедур первинного вимірювання на надійність. Характеристика головних шкал (номінальної, порядкової, інтервальної, відношення). Шкали Гутмана та Терстоуна. Обмеження квантифікації первинних соціальних характеристик.

2. Вибірка в соціологічному дослідженні. Характеристика основних типів: видів вибірки.

Поняття генеральної та вибіркової сукупності. Одиниці відбору та одиниці спостереження. Проблема репрезентативності та принципи формування вибіркової сукупності. Методи оцінки репрезентативності. Поняття граничної помилки вибірки та надійності інтервалу. Головні етапи формування та обґрунтування структури вибіркової сукупності. Принцип мінімальної базової групи. Типи вибірок. Обсяг вибірки. Види відбору. Регіональні багатошаблеві вибірки. Види та межі використання стихійного відбору.

3. Принциповий план дослідження.

Умови вибору принципового плану. Види планів: розвідувальний, описовий, аналітичний, повторно-порівнювальний. Підстави для прийняття плану. Відповідність плану меті дослідження. Особливості вибірки залежно від принципового плану.

4. Організація соціологічного дослідження.

Проблеми погодження науково-теоретичних, методичних та організаційно-технічних процедур з цілями дослідження. Послідовність процедур дослідження та координація діяльності його учасників. Головні нормативні вимоги до організації соціологічного дослідження. План науково-дослідницької роботи. Сітьовий графік. Етапи та процедури: підготовчий, оперативний, результуючий. Етапи проектування інструментарію дослідження. Інструкції виконавцям польових робіт. Етапи підготовки виконавців. Якості знання, навички, які необхідні виконавцям. Типові труднощі та помилки в організації прикладного дослідження.

Змістовий модуль III. Методи збирання соціологічної інформації

Тема 4. Види та типи соціологічних досліджень.

Методи отримання соціологічних даних. Їх загальна характеристика.

1. Метод як система формалізованих правил збирання первинної соціологічної інформації.

Поняття методу, техніки, методики та процедури соціологічного дослідження. Порівняльна характеристика основних методів збирання інформації: документального, безпосереднього спостереження та опитування.

2. Документ як джерело інформації про соціально-нормативні вимоги, події та умови діяльності.

3. Межі застосування спостереження. Універсальність опитувань.

Тема 5. Спостереження

1. Специфіка наукового спостереження.

Одиниці спостереження. Спостереження включене та невключене, відкрите та інкогніто, лабораторне та польове. Проблеми взаємовпливу суб'єкта та об'єкта в процесі спостереження.

2. Техніка спостереження, реєстраційні документи.

3. Етичні норми при проведенні дослідження даним методом. Особливості, переваги та недоліки методу. Типові помилки в застосуванні методу.

4. Підготовка спостерігачів.

Тема 6. Аналіз документів

1. Основне призначення методу аналізу документів.

Нормативні вимоги. Документ як об'єкт аналізу.

2. Якісний аналіз документальної інформації.

Джерела документальної інформації.

3. Типи документів (письмові, аудіо- та відеодокументи, іконографічні).

4. Протокол аналізу документів: внутрішній та зовнішній аналіз. Особливості, переваги та недоліки методу. Типові помилки. Підготовка реєстраторів (кодувальників) документальної інформації.

Тема 7. Контент-аналіз

1. Історія виникнення методу.

2. Проектування класифікатора контент-аналізу.

Формулювання завдань до проектування класифікатора. Побудова категорій аналізу. Термінологічне уточнення ознак. Випадки нетермінологічної фіксації. Визначення одиниць обліку, конструювання інструменту для вимірювання та реєстрації одиниць аналізу.

3. Побудова загальної схеми класифікатора.

Проектування бланків аналізу інформації.

4. Програма обробки бланків аналізу.

Складання завдань та інструкцій реєстраторам та кодувальникам.

Тема 8. Опитування

1. Опитування як метод збирання соціологічної інформації.

Історія становлення методу. Пізнавальні можливості. Види опитувань: письмове (анкетування) та усне (інтерв'ю), очні та заочні (поштові, телефонні, пресові), експертні та масові, вибіркові та суцільні. Особливості, переваги та недоліки методу. Труднощі та типові помилки.

2. Особливості інтерв'ю.

Інтерв'ю – способи організації роботи, процедура та інструмент опитування. Можливі зсуви, їх оцінювання та коригування. Різновиди опитувань: за відношенням до мети дослідження і до особистості респондента, за предметним змістом, ступенем

стандартизації, ступенем відповідей, за конструктивними особливостями та за функціональним призначенням.

3. Анкетування

Індивідуальне та групове анкетування. Анкета. Конструювання анкети: формулювання завдань до проектування анкети; побудова категорій аналізу; визначення складу тем, проблем, задач, що включаються до складу анкети відповідно до виділеними категоріями аналізу; побудова блоку "паспорт"; проектування блоку програмно-тематичних питань; складання вступного звернення та інструкції респонденту. Загальна композиція анкети. Кодифікація питань. Графічне оформлення. Можливі зсуви інформації, їх коригування.

4. Телефонне опитування

Оперативність телефонного опитування та обмеження в застосуванні методу. Побудова вибірки для телефонного опитування. Специфіка ситуації телефонного інтерв'ю. Особливості побудови опитувальника: формулювання питань, альтернативні питання в телефонному інтерв'ю, використання шкал, довжина опитувальника. Організаційні проблеми проведення телефонного інтерв'ю. Використання комп'ютерів. Кодифікатор для обліку результатів пошуку респондента.

5. Поштове опитування

Історія поштового опитування. Головний недолік поштового опитування. Залежність величини помилки від частки відсутніх відповідей. Способи збільшення відсотка повертання в поштовому опитуванні. Експерименти за впливом різних елементів дослідницької процедури інструменту на повертання. Тотальна стратегія. Поєднання поштового опитування з інтерв'ю (два підходи). Пресове опитування. Основні переваги та вади поштового опитування.

6. Експертне опитування

Види опитування: масове (респондентів), експертне та псевдо-експертне (представників). Особливості експертного опитування (за метою, вибіркою, процедурою та методом аналізу). Методи відбору експертів у соціологічному опитуванні: документальний, експериментальний, атестація та самооцінка. Процедура роботи (мозкова атака, метод комісії, зіставлена оцінка, стимульоване спостереження, метод Дельфи). Спеціальні методики роботи експертів (бальні оцінки, впорядкування рангів, парне порівняння, послідовне порівняння).

Тема 9. Соціометричне опитування. Сіткові методи

1. Історія соціометрії.

Соціометрія та сітковий аналіз, структурне бачення світу. Зображення соціометричних даних. Соціограма та соціоматриця. Вибірка в соціометрії. Вимірювання відношень, інтегрування соціометричних матриць. Аналог кореляційного аналізу в соціометрії. Індивідуальні та групові соціометричні індекси. Підструктури в групах. Зв'язок соціометричних та звичайних ознак. Сітковий аналіз.

2. Тести в соціологічному дослідженні

Тест як метод вивчення та вимірювання властивостей особистості, що не піддаються безпосередньому спостереженню. Теорія тестування. Основні функції тестів. Застосування тестів в соціології. Конструювання тестів та процедура вимірювання. Переваги та недоліки тестування. Використання комп'ютерів.

3. Соціальний експеримент

Поняття експерименту в соціології, його основне призначення та область застосування. Програма експерименту. Предмет та об'єкт. Поняття експериментальної та контрольної групи. Експериментальна ситуація. Різновиди експериментів за способом введення незалежної змінної: штучний, природний та екс-пост-факто. Паралельний та послідовний експерименти. Методи відбирання контрольної групи (попарне відбирання, частотний

розподіл, рандомізація, комбінований). Лабораторний, польовий та чистий експерименти. Види змінних у соціальному експерименті. Труднощі та типові помилки застосування експерименту в соціологічному дослідженні.

4. Якісні методи збирання інформації. Фокус-групи

Види якісних методів збирання інформації. Мозковий штурм. Фокус-групи. Процедура та методи аналізу результатів. Класи задач, що розв'язуються таким методом. Поєднання кількісних та якісних методів.

5. Підготовка польових працівників (анкетерів, інтерв'юерів). Контролювання якості роботи інтерв'юерів

Принципи відбирання інтерв'юерів та анкетерів. Розробка програми навчання. Навчальні і методичні матеріали. Ознайомлення з загальними принципами вимірювання. Навчання техніці проведення інтерв'ю (анкетування). Проведення практичних занять. Аналіз та оцінювання процедури інтерв'ю. Способи контролювання роботи інтерв'юерів ("підсадна качка", інформаційні листівки, повторне опитування).

6. Планування польового етапу роботи

Підготовка до проведення дослідження. Розробка плану науково-дослідних робіт та сіткового графіка. Контакти з замовником. Узгодження мети, задач дослідження та форм заключних документів. Права на отриману інформацію. Фінансування робіт. Визначення кількості зайнятих на польовому етапі. Пояснювальна робота на об'єкті дослідження.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№	Тема	Кількість годин
1.	Парадигми, теорії і системи понять в соціологічному дослідженні. Структура соціологічного знання.	6
2.	Дослідницькі та методологічні стратегії в соціології	4
3.	Види соціологічних досліджень	4
4.	Програма соціологічного дослідження. Методологічна частина.	6
5.	Програма соціологічного дослідження. Методична частина.	4
6.	Вибірковий метод у соціології	4
7.	Організаційні і етичні питання соціологічного дослідження	4
8.	Методи соціологічного дослідження: загальна характеристика, теоретичні і загальнонаукові методи.	4
9.	Метод опитування у соціологічних дослідженнях	4
10.	Контент-аналіз.	4
11.	Глибинне інтерв'ю	4
12.	Фокус-група	4
13.	Біографічні методи	4
14.	Інтернет-опитування	4
15.	Спеціальні і специфічні методи соціологічних досліджень	4
16.	Методи обробки і аналізу даних.	4
17.	Вимірювання в соціології.	4

18.	Критерії якості соціологічних даних	4
19.	Узагальнення і інтерпретація даних. Підготовка звіту.	4
20.	Особливості проведення соціологічних досліджень в різних	4
	Разом	84

6. ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів:

Рівень теоретичної підготовки студента визначається під час його усної відповіді на теоретичні питання на практичних заняттях і під час складання заліку та оцінюється за наступними критеріями:

- відповідність змісту;
- повнота та змістовність викладу;
- доказовість викладу;
- термінологічна коректність.

Студент може отримати **5 – 6 балів** («відмінно»), якщо його відповідь повністю відповідає змісту питання семінарського заняття, усі основні проблеми визначені чітко, розкриті повністю та ґрунтовно; студент демонструє високий рівень доказовості викладу матеріалу з питань, на які відповідає, та може викласти свою точку зору з проблеми, що обговорюється; студент досить вільно й коректно користується соціологічною термінологією. Самостійна робота виконана у повному обсязі.

Студент може отримати **4 бали** («добре»), якщо його відповідь в основному відповідає змісту питання семінарського заняття, не всі основні проблеми визначені чітко і не повно розкриті; студент викладає матеріал, в основному аргументуючи методичні положення, та відчуває труднощі у викладенні своєї точки зору щодо низки проблем; студент в основному правильно користується соціологічною термінологією, невелика кількість помилок не перешкоджає розумінню змісту викладеного. Самостійна робота виконана з незначними неточностями.

Студент може отримати **2 – 3 бали** («задовільно»), якщо його відповідь лише частково відповідає змісту питання, основні проблеми визначені нечітко, розкриті лише частково і без належної глибини; студент викладає матеріал, майже не аргументуючи методичні положення, та не має своєї точки зору щодо більшості проблем; студент допускає значну кількість термінологічних помилок, що ускладнює розуміння змісту викладеного. Самостійна робота виконана фрагментарно, із значними зауваженнями.

Студент може отримати **1 бал** («незадовільно»), якщо його відповідь не відповідає змісту питання, основні проблеми не визначені і не розкриті; доказовість викладу матеріалу і самостійні міркування відсутні; студент майже не користується соціологічною термінологією. Самостійна робота не виконана, або виконана неправильно.

Рівень володіння професійно-методичними вміннями визначається під час виконання студентом практичного завдання, при виконанні завдань

самостійної роботи, під час складання екзамену та оцінюється за наступними критеріями:

- точність та повнота виконання практичного завдання;
- обґрунтованість аналізу конкретної теми з точки зору її відповідності принципам навчання, вимогам поетапного формування навичок і вмінь.

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх знаннями і підготовленим соціологічним інструментарієм;
- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;
- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;
- отримувати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;
- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;
- виконувати самостійну роботу, підготовка якої є обов'язковою умовою допуску до екзамену.
- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 35 балів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Студенти керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 р. (https://drive.google.com/file/d/1TggRAFOh49g08VcMd_XsZHGYn5LPs/view)). У процесі навчання та при підготовці самостійної роботи, виконанні індивідуальних завдань, забороняються плагіат, фабрикація та фальсифікація результатів, списування, хабарництво.

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

7. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА РЕЙТИНГОВОЮ СИСТЕМОЮ

VI семестр

T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	K	E	
6	6	6	6	6	6	6	6	6	9	25	100

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на практичному занятті	9	3	до 27
Самостійна робота	20	2	до 40
Підсумкова контрольна робота	1	8	до 8
Усього			до 75
Екзамен	1	25	до 25
Разом			до 100

8. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
83-89	B	добре	
75-82	C		
68-74	D	задовільно	
60-67	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Метод як система правил діяльності політолога.
2. Поняття методу, техніки, методики, і процедури соціологічного дослідження.
3. Класифікація методів збору соціологічної інформації.
4. Загальна характеристика методу опитування.
5. Фази опитування.
6. Питання і їх роль у зборі первинної соціологічної інформації.
7. Питання про факти, про знання, погляди мотиви і установки.
8. Контрольні, навідні і функціонально-психологічні питання.
9. Відкриті і закриті питання.
10. Загальна характеристика анкетного опитування.
11. Різновиди анкетування.
12. Структура анкети.
13. Переваги та недоліки анкетного опитування.

14. Загальна характеристика соціологічного інтерв'ю.
15. Різновиди інтерв'ю.
16. Формалізоване і вільне інтерв'ю.
17. Особливості підготовки інтерв'юєрів і вимоги до них.
18. Переваги та недоліки методу інтерв'ю.
19. Класифікація документів у соціології.
20. Традиційний аналіз документальної інформації.
21. Типові помилки аналізу документів.
22. Переваги та недоліки методу аналізу документів.
23. Загальна характеристика контент-аналізу.
24. Особливості виділення одиниць аналізу, одиниць обліку і категорій аналізу.
25. Інструментарій контент-аналізу.
26. Переваги та недоліки методу контент-аналізу.
27. Специфіка спостереження в соціології.
28. Види спостережень.
29. Техніка спостереження, реєстраційні документи.
30. Переваги та недоліки методу спостереження.
31. Особливості методології якісного дослідження.
32. Види якісних методів.
33. Поєднання кількісних і якісних методів.
34. Фокус-група як метод збирання соціологічної інформації.
35. Процедура проведення фокус-групи.
36. Модератор і його роль під час проведення фокус-групи.
37. Прикладне, розвідувальне, описове, аналітичне соціологічні дослідження.
38. Етапи прикладного дослідження.
39. Додаткові критерії класифікації соціологічного дослідження.
40. Програма соціологічного дослідження.
41. Формулювання і обґрунтування соціальної проблеми.
42. Мета, об'єкт та предмет дослідження.
43. Логічний аналіз основних понять.
44. Формулювання гіпотез дослідження.
45. Задачі соціологічного дослідження.
46. Робочий план дослідження.
47. Допоміжні документи і нормативи дослідження.
48. Логіка вибіркового методу.
49. Види і методи вибірки.
50. Багатоступінчасті вибірки.
51. Визначення об'єму вибіркової сукупності і забезпечення її репрезентативності.
52. Вибірка у повторних дослідженнях.
53. Логіка аналізу соціальних процесів.
54. Інтерпретація основних понять.
55. Операціональне визначення понять.
56. Загальні принципи теорії виміру. Пошук індикаторів.
57. Типи шкал і правила їх побудови.
58. Проблеми обґрунтованості та надійності шкал.
59. Загальна характеристика методу експертних оцінок.
60. Паспорт соціальної структури об'єкта, номенклатура соціальних ролей і типологія експертів.
61. Критерії відбору експертів.
61. Техніка проведення експертного опитування.
62. Види експертних методик.

63. Використання шкал у процедурах експертної оцінки. Процедури інтеграції концепцій експертів.
64. Поняття «соціальна установка».
65. Шкала самооцінки.
66. Шкала ранжування.
67. Шкала Богардуса.
68. Шкала Терстоуна.
69. Метод семантичного диференціалу.
70. Специфіка соціометричного опитування, його можливості і область використання.
71. Процедура проведення соціометричного опитування.
72. Поняття «соціометричний тест» і «соціометрична картка».
73. Аналіз результатів соціометричного опитування. Соціометричні матриці, індекси, соціограми.
74. Види експерименту і методи відбору експериментальних груп.
75. Планування і логіка здійснення експерименту.
76. Лінійний експеримент. Паралельний експеримент.
77. Принципи кодування закритих питань.
78. Повнота заповнення опитувальника. Точність заповнення опитувальника.
79. Статистичне групування.
80. Ряди розподілів.
81. Складання таблиць. Графіки і діаграми.
82. Міри центральної тенденції. Середнє арифметичне.
83. Коефіцієнти кореляції.
84. Обчислення індексів. Індексний метод вивчення динаміки суспільної думки.
85. Загальні підходи до інтерпретації соціологічних даних. Процедура інтерпретації даних.
86. Виявлення взаємозв'язку ознак. Метод виключення.

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Зміст і методичні матеріали до семінарських занять; завдання для самостійної роботи студентів; завдання для поточного контролю знань (тести); перелік питань для підсумкового контролю знань (екзамен); конспект лекцій.

11. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Паніна Н. В. Технологія соціального дослідження. Курс лекцій. К., Наукова думка, 1996.
2. Браймен А., Белл Э. Методы социальных исследований. Группы, организации и бизнес/ пер. С англ. Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2012. 776 с.
3. Паниотто В.И. Качество социологической информации. Киев, 1986.
4. Паниотто В.И., Максименко В.С. Количественные методы в социологических исследованиях. Киев, 1982.
5. Вербець В. В. Соціологія: Навчальний посібник / Вербець В. В., Субот О. А., Христюк Т. А. К.: Кондор. 2009. 550 с.

6. Гоблик В. В. Прикладна соціологія: логістика і методи дослідження: навчальний посібник /Володимир Гоблик, Тетяна Щербан. Мукачево: РВВ МДУ, 2021. 108 с.
7. Костенко Н. В., Іванов В. Ф. Досвід контент-аналізу: Моделі та практики: Монографія. К.: Центр вільної преси, 2003. 141 с.
8. Панина Н. В. Технологія соціологічного дослідження: Курс лекцій / 2-е видання, доповнене. – К., 2007. – 320 с.
9. Паниотто В. И. Количественные методы в социологических исследованиях / Паниотто В. И., Максименко В.С. К. 2003. 270 с.
10. Попова І. Соціологія. Пропедевтичний курс: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / І. Попова. К.: Тандем, 1996. 271 с.
11. Соціологія: організація емпіричного дослідження. Навч. посібн. / уклад. Балановський Я. М. Умань: Візаві, 2019. 471 с.
12. Сурмин Ю. Методология и методы социологических исследований: Учеб. пособие / Ю. Сурмин, Н. Туленков. К.: МАУП, 2000. 304 с.
13. Сучасні методиками контент-аналізу: навчальний посібник / За заг. ред. Костенко Н., Батаєвої К., Іванова В. Київ: Кондор. 2018. 256 с.
14. Якісні дослідження в соціологічних практиках. Навчальний посібник / За ред. Н. Костенко, Л. Сковокої. К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. 400 с.

Додаткова:

1. Глобалізація: сучасні теорії, ідеологія і практика // Структурні виміри сучасного суспільства: навчальний посібник / за ред. С.Макеєва. – К., 2006. - С.7-43.
2. Головаха Е., Панина Н. Постсоветская деинституционализация и становление новых социальных институтов в украинском обществе // Социология, теория, методы, маркетинг, 2001, № 4.
3. Горбачик А.П. Архіви соціальних даних: цілі існування, форми роботи, проблеми створення // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - № 3. – 2000. – С. 130-144.
4. Горбачик О.А. Електронні банки соціологічних даних // Український соціум. - № 2 (29). – 2009. – С. 14-21.
5. Заславская Т.И. Методологические проблемы изучения посткоммунистических трансформационных процессов // Методология, теория и практика социологического анализа современного общества: сборник научных трудов. – Харьков. 1999. – С. 3-9.
6. Ковтуненко Е.С. Аналіз основних понять теорії соціальних трансформацій // Вісник КНУ ім.Т.Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка. Вип.15-16. - К.: ВПЦ «Київський університет». - 2003. – с.78-81.
7. Ковтуненко Е.С. Методологічні проблеми соціологічного дослідження трансформаційних процесів // Вісник КНУ ім.Т.Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка. Вип.19. - К.: ВПЦ «Київський університет». - 2003. – с. 10-13.
8. Ковтуненко Е.С. Методологія соціологічного дослідження соціального настрою// Социальные технологии. Актуальные проблемы теории и

- практики. Международный межвузовский сборник научных работ. Выпуск 38. Киев-Москва-Одесса-Запорожье. 2008. Стр.245-251.
9. Ковтуненко Е.С. Образ трансформаційних процесів в сучасних західних соціологічних парадигмах// Соціологічні дослідження: збірник наукових праць. – Луганськ: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2002, №1(2). – с. 97-103.
10. Ковтуненко Е.С. Основні проблеми формулювання гіпотез в інтеркультурних порівняльних дослідженнях// Вісник НТУУ (КПІ) «Філософія. Психологія. Педагогіка» Збірник наукових праць. Випуск 2 (частина 2).- К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2007 р. – с. 26-30.
11. Ковтуненко Е.С. Проблеми моделювання трансформаційного процесу в сучасних соціологічних теоріях// Гуманітарні студії. Збірник наукових праць. Випуск 3. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008 р. – с. 190-196.
12. Ковтуненко Е.С. Трансформаційні процеси в суспільстві: концептуалізація пострадянських змін // Сторінки історії: Збірник наукових праць. Випуск 20.- К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2006. – с. 79-86.
13. Кутуєв П.В. Концепції розвитку та модернізації в соціологічному дискурсі: еволюція дослідницьких програм. К. «Сталь». 2005. 500 с.
14. Погоріла Н. Довіра населення до політичних та публічних інституцій у порівняльному контексті (Україна, Польща, Росія, Угорщина) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. -2003. - № 3 - С. 144-156.
15. Посткоммунистические трансформации: векторы, измерения, содержание/ под ред. О.Д.Куценко, С.С.Бабенко. Харьков. 2004.
16. Суспільна трансформація: концептуалізація, тенденції, досвід / за ред.. В.Танчера. – К., 2004. – С. 5-48.
17. Тарасенко В.І. Копіювальний експеримент в Україні // Українське суспільство: десять років незалежності. Соціологічний моніторинг та коментар науковців. – Київ: НАНУ Інститут соціології – 2001 – С. 113-127.
18. Тучек М. Изменения социальной структуры и социальные проблемы трансформации Чехии и Словакии // Посткоммунистические трансформации: векторы, измерения, содержание /под ред. О.Д.Куценко, С.С.Бабенко. – Харьков, 2004. – С.183-204.
19. Dogan, M. Strategies in Comparative Sociology / Comparative Sociology, V. 1, Issue 1, 2002. - Режим доступу <http://www.matteidoganpersonal.com/>
20. Ember, C.R, Ember, M. Cross-cultural Research Methods. - 2nd ed. - AltaMira Press, 2009. – 237 pp.
21. H.Teune Measurement in Comparative research – Comparative Political Studies, vol. 1, 1968, pp. 123-138
22. <http://www.matteidoganpersonal.com/> - персональна сторінка дослідника Матея Догана, там же бібліотека з вибраними статтями
23. John Stuart Mill, Two Methods of Comparison, selection from his A System of Logic, New York, Harper & Row, Publishers, 1888, pp. 278, 279-283. – Режим доступу <http://poli.haifa.ac.il/~levi/Mill.htm>
24. Linda Hantrais, Steen Mangen. *Cross-National Research Methods in the Social Sciences*. -Pinter, 1996.

25. Measuring Attitudes Cross-Nationally. Lessons from the European Social Survey. – London: Sage, 2007. – 272 pp.
26. Patricia Kennett. A Handbook of Comparative Social Policy. – London: Edward Elgar, 2004. – 422 pp.
27. Pranee Liamputtong. Doing Cross-Cultural Research. Ethical and Methodological Perspectives. – Australia: Springer, 2008 – 310 pp.
28. Przeworski, A. and Teune, H. The Logic of Comparative Social Inquiry.- New York: Wiley, 1970.
29. Ragin, Charles. The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies.- University of California Press, 1987 (Є переклад російською стор.1-18 – Рэгин Ч. Особенности компаративистики).
30. Sartori G. 1970. Concept Misformation in Comparative Politics. - The American Political Science Review, vol. 64, № 4. (Є переклад рос. - Дж. Сартори. Искажение концептов в сравнительной политологии).
31. Vijver, Fons J. R van de and Leung, Kwok. Methods and Data Analysis of Comparative Research // Handbook of Cross-Cultural Psychology. Volume 1. Theory and Method. - pp. 257 - 300.

15. Інформаційні ресурси

1. <http://www.ropercenter.uconn.edu/> - Центр Роупера
2. <http://www.icpsr.umich.edu/> - Міжуніверситетське об'єднання політичних і соціальних досліджень.
3. <http://www.cessda.org/> - Рада європейських архівів соціальних даних.
4. <http://dawww.essex.ac.uk/> - банк даних соціальних досліджень в університеті Есексу (Велика Британія)
5. <http://www.kiis.com.ua> - Відкритий банк соціальних даних КМІС
6. <http://www.soc.univ.kiev.ua/SCI/UA/> - Архів опитувань громадської думки в Україні
7. <http://dif.org.ua/ua/archive> - Архів опитувань фонду «Демократичні ініціативи»
8. <http://www.nesstar.com> – онлайнвий програмний комплекс для роботи з банками даних.